

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-20>

УДК 159.9:616-053.82:37.03

Хлестова С.С., Шевчук Т.І.,
Васенко Т.Б., Спрут О.В., Климчук І.М.

Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ПСИХОЛОГІВ**

Анотація. В статті висвітлено проблеми професійного самовизначення, які набувають значної актуальності для сучасного студентства, оскільки необхідною умовою професійного розвитку є готовність до майбутньої професійної діяльності. Вільний вибір професії, самовизначення й самореалізації особистості в професійній діяльності набуває актуальний характер. Особливо це важливо, коли мова йде про лікарів психологів, що координують процес соціалізації суспільства та молоді, які знаходяться в складних життєвих обставинах. Визначено рівень обізнаності професійного самовизначення студентів першого курсу медико-психологічного факультету, які вже навчаються за своїм майбутнім психологічним фахом. Теоретично обґрунтовано значення застосування інтерактивних технологій у виявленні рівня професійного самовизначення майбутніх лікарів психологів. Розроблено зміст диспуту та просвітницького тренінгу на профорієнтаційну тематику психологічного спрямування, впроваджено їх в навчально-виховну практику медичних закладів вищої освіти, які готують медичних психологів та розкрито значущість професійного самовизначення для ідеалу майбутніх лікарів психологів.

Ключові слова: лікарі психологи, диспут, дискусія, тренінг, самовизначення, професійна готовність.

Khlietova Svitlana, Shevchuk Tetiana,
Vasenko Tetiana, Sprut Olha, Klymchuk Iryna
National Pirogov Memorial Medical University**THEORETICAL PRINCIPLES OF APPLICATION OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES
IN PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS**

Summary. The article highlights the problems of professional self-determination, which become relevant for modern students, as a necessary condition for professional development is readiness for future professional activity. Free choice of profession, self-determination, and self-realization of the individual in professional venture becomes relevant. This is especially important when it comes to psychologists who coordinate the process of socialization of society and young people in difficult life circumstances. The level of awareness of professional self-determination of first-year students of the medical-psychological faculty, who are already studying in their future psychological specialty, has been determined. The importance of the use of interactive technologies in identifying the level of professional self-determination of future psychologists is theoretically substantiated. Using interactive forms of educational work, we identified such factors of their success as the game nature of the interaction, involvement in the action of all participants in the process, testing the situation in the situation of a psychologist as a doctor. The content of the debate and educational training on career guidance topics of psychological orientation introduced them into the educational practice of medical institutions of higher education, which train medical psychologists and revealed the importance of professional self-determination for the ideal of future psychologists. The developed scholastic training is designing for three topics with a duration of 3 days. During its holding, we paid considerable attention to the formation of skills of effective interaction on the participants' awareness of the professional portrait of the future psychologist, to conflicts in professional medical activity and ways to resolve them, professional responsibilities of future psychologists, place of deontological categories formation of the professional ideal of a psychologist through professional self-determination.

Keywords: psychologists, dispute, discussion, training, self-determination, professional readiness.

Постановка проблеми. Сучасні реформи в галузі охорони здоров'я України та процес організації контролю за дотримання якості наданих медичних послуг висувають нові вимоги до змісту вищої медичної освіти, якості професійної підготовки майбутніх лікарів, зокрема психологів. Професія лікаря психолога в сучасному світі набула значного попиту на ринку професій тому, що за останнє десятиліття людство зіткнулося з катастрофами різного характеру, а саме військово-бойові дії на Сході України та пандемія COVID-19 [1].

Рівень професійної готовності до практичної діяльності майбутніх лікарів психологів в свою чергу зумовлює необхідність розуміння головного поняття «Не зашкодь, а допоможи». Головне правило «Не зашкодь» буде діяти на майбутнього лікаря психолога тільки в тому випадку, якщо він визначився у виборі професії та «готовий» плідно працю-

вати у майбутньому. Розуміння значення понять «професійне самовизначення» та «готовність працювати» – поняття паралельні. Тому завжди залишається актуальним та відкритим питання правильного вибору професії та спеціалізації фахівця після закінчення медичного закладу вищої освіти, а не цільове направлення на ту спеціальність, про яку не мріяв. Такі явища призводять до можливих правових наслідків у разі завдання шкоди життю чи здоров'ю пацієнта або клієнта, який звернувся за психологічною допомогою чи підтримкою до лікаря психолога, проте не отримав кваліфікованої рекомендації чи поради по тій причині, що лікар байдужий до своєї професії [2].

Питання професійного самовизначення майбутнього фахівця медичного спрямування довгий час не вивчалася та не розглядалася як окремий напрям. Поняття «професійне самовизначення» раніше при-

рівнювалося до поняття «професійна орієнтація» та ототожнювалося як соціальне замовлення суспільства у підготовці фахівців різних професій. В умовах сьогодення проблема професійного самовизначення набуває дуже актуального значення, а особливо в такій сучасній професії як лікар психолог.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми професійного самовизначення студентів вивчали в своїх дослідженнях Ю. Алферова, Л. Божович, Є. Головаха, Ф. Іващенко, Є. Клімов, О. Леонт'єв, О. Мельник, Н. Пряжніков, В. Сидоренко, М. Скаткін, Б. Федоришин, Т. Чиркова, С. Чистякова та багато інших.

Перспективи розвитку медичної освіти, організація психологічної допомоги пацієнтам та проблеми професійної підготовки майбутніх лікарів психологів висвітлено у багатьох сучасних дослідженнях [3]. Набуває актуальності проблема формування майбутнього медичного фахівця нового типу: зокрема лікаря психолога, який володіє необхідними компетенціями етичного спілкування в клінічних умовах. Етичні засади мають стати стрижнем професійної підготовки та морального виховання майбутніх лікарів психологів [4].

Також набуває особливої актуальності і усвідомлення ролі морального становлення майбутніх лікарів психологів. Переорієнтація системи навчально-виховної роботи медичних закладів вищої освіти має бути спрямована на вирішення завдань розвитку морально-етичної та професійної культури студентів медичної галузі, а підґрунтям для вирішення цих завдань є Закон України «Про Вищу освіту» (від 01.07.2014 р. № 1556-VII).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідність розвитку та формування професійного самовизначення майбутніх лікарів психологів обумовлена зростаючими вимогами до рівня загальнокультурної та спеціальної підготовки випускників медичних закладів вищої освіти, потребою підготовки майбутніх фахівців медичної галузі зі сформованими на високому рівні загальнолюдськими, професійними та етичними цінностями. Тому перед організаторами навчально-виховного процесу у медичних закладах вищої освіти постає завдання розв'язання низки проблем, пов'язаних із обґрунтуванням можливостей розвитку професійного самовизначення майбутніх лікарів психологів у навчальній та поза навчальній діяльності, розробкою теоретичних засад та умов забезпечення процесу формування професійного самовизначення студентів ще з першого курсу навчання для того, щоб вчасно виявити готовність чи неготовність до майбутнього обраного фаху лікаря психолога [5].

Мета статті. Визначити рівень обізнаності професійного самовизначення студентів першого курсу медико-психологічного факультету, які вже навчаються за своїм майбутнім психологічним фахом. Теоретично обґрунтувати значення застосування інтерактивних технологій у виявленні рівня професійного самовизначення майбутніх лікарів психологів. Розробити зміст диспуту та просвітницького тренінгу на профорієнтаційну тематику психологічного спрямування, впровадити їх в навчально-виховну практику медичних закладів вищої освіти, які готують медичних психологів та розкрити значущість професійного самовизначення для ідеалу майбутніх лікарів психологів.

Виклад основного матеріалу. Взагалі, процес розвитку та формування професійного самовизначення майбутнього лікаря психолога є тривалим та комплексним, тому вимагає пояснення такого поняття як «готовність». У наукових психолого-педагогічних джерелах поняття «готовність до професійної діяльності» трактується як стійка характеристика особистості (риси характеру, здібності, темперамент, мотивація) та охоплює позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності; це сукупність факторів, що відображають різні сторони фізичного, нейродинамічного та психологічного стану студента, тому у практичній діяльності провідною може стати одна або кілька з цих сторін. Готовність до професійного самовизначення та успішної трудової кар'єри майбутнього лікаря психолога має проявитися активністю до навчання у медичному закладі вищої освіти [6].

Процес професійного самовизначення майбутнього лікаря психолога варто вважати розгорнутим у часі до самостійного узгодження досягнутих, але ще не реалізованих можливостей і вимог обраної професії. Він буде проявлятися в уточненні соціально-професійного статусу та початковим формуванням професійно важливих якостей при поглибленому вивченні профільних навчальних дисциплін. Готовність студента медико-психологічного факультету до професійного самовизначення є особистісним утворенням, яке починає цілеспрямовано формуватися шляхом педагогічного впливу та забезпечує узгодження студентом його знань про зміст і структуру професії лікаря психолога.

На відміну від фахівців хірургічних спеціальностей, якими є лікарі офтальмологи, стоматологи, отоларингологи, травматологи, акушер-гінекологи тощо, лікарі психологи різняться за своєю фаховою специфікою. Тому у центрі таких спеціалізацій постають гуманні ставлення до пацієнтів. Виходячи з того, що гуманне ставлення в широкому розумінні – це особлива якість особистості, яка характеризується постійним проявом свідомої доброзичливості, милосердя, нетерпимості до байдужості й жорстокості, у більш вузькому розумінні поняття – це вміння бути співчутливим, «жити життям іншої людини», це бажання творити добро та добросовісно виконувати свій професійний обов'язок. Проте, дуже часто у лікарів можливі явища професійного вигорання, тому свої емоції та поведінку також потрібно постійно контролювати [7].

Критерії етичної поведінки медичного працівника та обов'язки лікаря щодо хворого та щодо іншого лікаря слушно представлені у Міжнародному кодексі медичної етики, прийнятому Генеральною асамблеєю Всесвітньої медичної асоціації у 1948 р., із змінами та доповненнями 1968 р., 1983 р., 1994 р. [8; 9].

Лікар психолог вивчає психічні стани людини під час соматичних захворювань. Лікар психолог має бути в першу чергу психічно зрівноваженим та морально вихованим, а тому розуміння значення професійного обов'язку для майбутніх лікарів психологів не можливе без розуміння поняття «медична деонтологія». Медична деонтологія – це наука про обов'язки лікаря та сукупність етичних норм. Щоб досягти бажаного результату у своїй професійній діяльності, кожен лікар психолог

повинен чітко знати основні положення медичної деонтології: лікар психолог повинен бути уважним, стриманим та доброзичливим; лікар психолог повинен чинити лікувально-психологічний вплив на пацієнта чи клієнта, який звернувся за консультацією; поважати пацієнта чи клієнта, як людину.

Сучасний стан етичного виховання в медичних закладах вищої освіти України не можна назвати задовільним. Студенти медико-психологічного факультету та лікарі психологи, які проходять інтернатуру недостатньо обізнані з основами медичної етики, а саме: майбутні лікарі психологи не знають, як себе поводити з колегами у складних етичних обставинах, як запобігти конфлікту з пацієнтами чи клієнтами, які звернулись по психологічну допомогу тощо. Це є наслідок позиції необов'язкового викладання відповідних дисциплін етичного спрямування та неналежної уваги до етичного виховання в аудиторній та поза аудиторній роботі [10].

Ми прагнули якомога ефективніше дослідити проблему професійного самовизначення серед студентів медико-психологічного факультету медичних закладів вищої освіти, тому методами дослідження обрали: анкетування – з метою виявлення рівня усвідомлення студентами базового розуміння професійного самовизначення; контент-аналіз планів роботи медичних закладів вищої освіти, навчальних планів спеціальності «Медична психологія» – з метою визначення проблеми формування професійного самовизначення студентів в системі навчально-виховного процесу майбутніх фахівців медико-психологічного профілю.

Аналіз навчальних планів, програм та результатів анкетування дозволив визначити, що рівень усвідомлення студентами базового розуміння професійного самовизначення є вкрай критичним. Завдання формування професійного самовизначення відображено лише у 12% навчальних планів медичних закладів вищої освіти, майже не висвітлено в тематиці та змісті форм виховної роботи деканатів університету та кураторів академічних груп. Розуміючи те, що змінити навчальне навантаження дисциплін гуманітарного напрямку не можливо, ми вважаємо за доцільне надати перевагу інтерактивним технологіям для покращення розвитку професійного самовизначення майбутніх лікарів психологів [11].

Експериментальне дослідження проводилось у Вінницькому національному медичному університеті імені М. І. Пирогова. Експеримент передбачав три етапи дослідження, які тривали впродовж 2019–2020 навчального року. В експерименті брали участь 128 студентів та 13 викладачів медичного закладу вищої освіти.

Перший аналітичний етап передбачав аналіз психолого-педагогічних та навчальних джерел з проблеми. Другий інформаційний етап, на якому студенти першого курсу медико-психологічного факультету з переліку представлених 40 тем шляхом ранжування добирали ті теми, що вважали цікавими та актуальними для себе, щоб теоретично виявити свій рівень професійного самовизначення. Третій науково-просвітницький етап став завершальним, який передбачав проведення просвітницького тренінгу на тему: «Значення професійного самовизначення – шлях до ідеалу майбутнього лікаря психолога».

Щоб отримати позитивний результат та ефективність диспуту, ми вважаємо, що обов'язково потрібно враховувати чіткість визначення предмету дискусії, а саме: ту чи іншу інформацію, факти та явища, елементами яких є суперечливі судження, які терміново потребують певних наукових узгоджень та пояснень. Враховуючи те, що диспути та дискусії щодо професійного самовизначення студентів психологів у медичних закладах вищої освіти використовуються не систематично, ми розробили та впровадили у процес навчально-виховної роботи три блоки диспутів.

У перший блок було включено теми, в яких висвітлювали проблеми професійної моралі майбутніх лікарів психологів. В перелік тем ввійшли такі:

1. «Вища медична освіта – це важливо для людини чи ні?»
2. «Професія лікаря психолога необхідна сучасному суспільству – так чи ні?»
3. «Чи важливі моральні цінності майбутнього лікаря психолога у його професійній діяльності?»
4. «Чи може улюблена професія лікаря психолога бути не престижною?»
5. «Гуманні професії – престиж чи покликання?»

Другий блок диспуту передбачав культурологічну тематику. У даний блок диспуту виокремили теми, за рахунок яких студенти психологи зможуть розкрити свої позиції та судження щодо професійної культури майбутніх фахівців медико-психологічного профілю. Тому обрані на дискусійне обговорення теми були наступними:

1. «Чи обов'язково лікарю психологу бути культурним?»
2. «Чи вважаєте Ви М. І. Пирогова психологом?»
3. «Культура чи професіоналізм – що головніше у професійній діяльності майбутніх лікарів психологів?»
4. «Чи може існувати суспільство та медицина без професійної культури фахівця – так чи ні?»
5. «Які знання важливіші для лікарів психологів – фахові чи знання професійної культури?»

Третій блок диспуту передбачав виключно тематику професійного обов'язку майбутнього лікаря психолога для того, щоб можна було виявити на скільки студенти правильно зробили свій професійний вибір. Даний блок покликаний був допомогти визначитись майбутнім лікарям психологам зі значенням виконання своїх професійних обов'язків та визначити позицію як чинника кар'єрного та особистісного зростання.

- Було визначено на розгляд такі теми, як:
1. «Що перемагає у житті – добро чи зло?»
 2. «Може лікар психолог не бути чуйним, але якісно виконувати свої професійні обов'язки?»
 3. «Лікарі психологи повинні робити добро, не чекаючи вдячності від пацієнта – так чи ні?»
 4. «Чи сприятиме правильне професійне самовизначення кар'єрному зростанню лікаря психолога?»
 5. «Конфліктні ситуації у колективах, між пацієнтами та їхніми родичами виникають через відсутність фахових знань лікарів психологів – так чи ні?»

З метою оптимізації проведення диспуту ми використовували прийом ознайомлення аудиторії з «Правилами диспуту» чи «Пам'яткою учасникам диспуту». Ми усвідомлювали, що значно більше, ніж бурхливість обговорення диспуту можуть

зашкодити емоційні паузи, незацікавленість, емоційне відчуження учасників. Тому перед нами постало завдання – за допомогою «гострих» додаткових запитань, яскравих висловів, фактів, вчасно наведених цифр «відродити» диспут до життя, активізувати аудиторію.

Застосування дискусійних форм роботи передбачало різноманітну навчально-виховну післядію. Продовженням розмови, що розгорнулася, стали такі поза аудиторні форми, як: читацька конференція, зустрічі з відомими досвідченими лікарями психологами тощо. У будь-якому разі диспут не повинен ставити крапку в розмові. Студенти медико-психологічного факультету мають бачити перспективу диспуту у формуванні свого власного професійного самовизначення.

Ми передбачали, що внаслідок застосування інтерактивних форм у навчально-виховній роботі зі студентами медико-психологічного факультету у медичних закладах вищої освіти, підвищиться ефективність процесу формування професійного самовизначення студентів майбутніх лікарів психологів. Ми використовували прийоми стимуляції процесу формування професійного самовизначення за такими видами, як: емоційна стимуляція, за рахунок якої у майбутніх лікарів психологів буде формуватись емоційна напруга та переживання; розумова стимуляція, за рахунок якої буде розвиватись інтенсивність мислення, відновлення тих чи інших ідей, висловлювання так званих припущень; соціальна стимуляція, за рахунок якої буде відбуватись імітація виконання професійних ролей, обмін думками та обговорення тих чи інших суджень.

Використовуючи інтерактивні форми навчально-виховної роботи, ми визначили такі фактори їх успішності, як: ігровий характер взаємодії, залучення до участі в дії усіх учасників процесу, випробовування себе як лікаря психолога в різних професійних ситуаціях [12].

Зміст тем розробленого просвітницького тренінгу ми узагальнили та систематизували, тому теоретично представили його у таблиці 1.

Метою розробленого та впровадженого нами просвітницького тренінгу «Значення професійного самовизначення – шлях до ідеалу майбутнього лікаря психолога» є підвищення рівня усвідомлення студентами медико-психологічного факультету медичного закладу вищої освіти поняття «професійне самовизначення» та сприяння формуванню у студентів навичок виконання своїх майбутніх професійних обов'язків.

Завданнями тренінгу визначено розкриття змісту поняття «професійне самовизначення» та визначення значення цього поняття для професійної діяльності майбутніх лікарів психологів, усвідомлення професійних знань майбутніх лікарів психологів, розкриття змісту основних деонтологічних категорій – «добро», «зло», «обов'язок» та застосування цих категорій у повсякденній професійній діяльності лікарів психологів.

Таким чином зміст тренінгу передбачав ознайомити майбутніх лікарів психологів з основними компонентами тренінгу та сформувати в них навички ефективної взаємодії; надати студентам медико-психологічного факультету можливість з'ясувати вагомість та значення обраної професії лікаря психолога для сучасного суспільства; усвідомити свою професійну позицію, сформувати професійне мислення, виявити сильні та слабкі сторони особистості лікаря психолога; розширити уявлення про майбутню професійну діяльність лікаря психолога; ознайомити учасників тренінгу з майбутніми професійними обов'язками та надати можливість усвідомити їх значення; узагальнити, поповнити та системаізувати інформацію щодо поняття «професійне самовизначення» та обґрунтувати його роль для лікарів психологів; надати можливість майбутнім лікарям психологам обґрунтувати з позицій професійної моралі зміст деонтологічних категорій («добро», «зло», «обов'язок»); допомогти зорієнтувати майбутніх лікарів психологів на шлях реалізації професійного ідеалу; посприяти розумінню понять «людська гідність», «честь» та ефективно сприяти формуванню готовності до психологічної поведінки у будь-якій ситуації.

Висновки. Ми прагнути довести, що обізнаність та сформовані розуміння професійного самовизначення майбутніх лікарів психологів у медичних закладах вищої освіти повинні бути спрямовані на планомірне використання потенціалу, змісту, форм та методів навчально-виховного процесу для забезпечення соціального та професійного становлення майбутнього лікаря психолога. Майбутні лікарі психолога здобули базові теоретичні знання, уміння та навички висловлювати власні погляди, аналізувати та зіставляти шляхи розв'язання проблем, брати на себе відповідальність перед своїми професійними обов'язками, навчилися теоретично приймати рішення у екстрених ситуаціях, а також толерантно вирішувати конфлікти серед колег, пацієнтів та їхніх родичів, що стало основним підґрунтям для подальшого професійного самовизначення.

Таблиця 1

Програма тренінгу «Значення професійного самовизначення – шлях до ідеалу майбутнього лікаря психолога»

День 1	Тема: Моя майбутня професія лікаря психолога	– Вправа «Привітання» – Оголошення мети, завдання та правил роботи тренінгу – Вправа «Професія лікаря психолога – це...» – Вправа «Колесо професійного життя лікаря психолога»
День 2	Тема: Професійний портрет майбутнього лікаря психолога	– Вправа «Професійний автопортрет лікаря психолога» – Мозковий штурм «Гуманні професії – це...» – Вправа «Мое життєве та професійне кредо як лікаря психолога» – Мозковий штурм «Ким я буду через декілька років»
День 3	Тема: Професійні обов'язки майбутніх лікарів психологів	– Міні-лекція «Що таке професійний обов'язок лікаря психолога?» – Вправа «Надай першу невідкладну психологічну допомогу потерпілому...» – Вправа «Виховувати майбутнього лікаря психолога – це обов'язок викладача-куратора?...» – Мозковий штурм «Професійний ідеал лікаря психолога – це...»

Список літератури:

1. Chorna V.V., Makhniuk V.M., Gumeniuk N.I., Tomashevskiy A.V. Comparative analysis of morbidity indicators among the population of the Eu and Ukraine under conditions of stressed load of the anti-terrorist operations and psychoprophylactic measures. *Georgian Medical News*. 2020. Vol. 302. № 5. P. 147–154.
2. Музиченко П.Ф., Біляков А.М., Ergard N.M. (2018). Питання дискусії щодо регулятивних наслідків надання хірургічної допомоги відповідно до принципів нової медичної реформи. *Клінічна хірургія*, 85(4), 49–51. doi: <https://doi.org/10.26779/2522-1396.2018.04.49>
3. Чорна В.В., Махнюк В.М., Хлестова С.С., Гуменюк Н.І., Хлестова І.В. Питання стигматизації психічно хворих з боку студентів медиків та медичного персоналу психіатричних закладів та заходи її мінімізації. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2020. Т. 24. № 2. С. 309–315. doi: [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24\(2\)-19](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24(2)-19)
4. Дудікова Л.В. Тенденції формування етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних університетах Європи та США. Порівняльно-професійна педагогіка. 2017. 7(4): 82–88. doi: <https://doi.org/10.1515/rpp-2017-0054>
5. Хлестова С.С. Визначення готовності майбутніх лікарів до виконання свого професійного обов'язку під час навчання в університеті. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* : зб. наук. пр. [за ред. В. І. Шахова]. Випуск 41. Вінниця : Планер, 2014. С. 278–282. (Серія: Педагогіка і психологія).
6. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія / Л.А. Гуцан, О.Л. Морін, З.В. Охрименко, О.М. Пархоменко, Л.І. Гриценко, І.І. Ткачук; за ред. О.Л. Моріна. Харків : «Друкарня Мадрид», 220 с.
7. Chorna V., Makhniuk V., Pshuk N., Gumeniuk N., Shevchuk Yu., Khliestova S. Burnout in mental health professionals and the measures to prevent it. *Georgian Medical News*. 2021. Vol. 310. № 1. P. 113–118.
8. WMA Declaration of Geneva. Available from: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-geneva/> (accessed 2019 May 08).
9. WMA International Code of Medical Ethics. Available from: <https://www.wma.net/policies-post/wma-international-code-of-medical-ethics/> (accessed 2019 May 08).
10. Vainola R.Kh., Khliestova S.S. Characteristics of the experimental work on the formation of university students' deontological culture in the process of socio-educational work. *Science and Education*. 2017. № 4. P. 63–67. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-11>
11. Гуменюк Н.І., Романовська О.О., Матвійчук М.В., Корольова Н.Д., Чорна В.В. та ін. Оцінка актуальності застосування інноваційних методів навчання в умовах дистанційної освіти. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2020. Т. 24. № 2. С. 292–296. doi: [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24\(2\)-16](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24(2)-16)
12. Khliestova S.S., Klymchuk I.M., Musatova K.V. Efficiency of elucidative training on deontological subject in achievement of professional ideal of doctor. *Europejskie studia humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*. 2016. P. 115–128.

References:

1. Chorna V.V., Makhniuk V.M., Gumeniuk N.I., Tomashevskiy A.V. (2020) Comparative analysis of morbidity indicators among the population of the Eu and Ukraine under conditions of stressed load of the anti-terrorist operations and psychoprophylactic measures. *Georgian Medical News*, vol. 302, no. 5, pp. 147–154.
2. Muzychenko P.F., Biliakov A.M., Ergard N.M. (2018) Pytannia dyskusii shchodo rehuliatyvnykh naslidkiv nadannia khirurhichnoi dopomohy vidpovidno do pryntsyviv novoi medychnoi reformy. *Klinichna khirurhiia*, 85(4), 49–51. doi: <https://doi.org/10.26779/2522-1396.2018.04.49>
3. Chorna V.V., Makhniuk V.M., Khliestova S.S., Gumeniuk N.I., Khliestova I.V. (2020) Pytannia styhmatyzatsii psykhychno khvorykh z boku studentiv medykiv ta medychnoho personalu psykhiatrychnykh zakladiv ta zakhody yii minimizatsii. *Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu*, T. 24, no. 2, pp. 309–315. doi: [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24\(2\)-19](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24(2)-19)
4. Dudikova L.V. (2017) Tendentsii formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnikh likariv u medychnykh universytetakh Yevropy ta SShA. *Porivnialno-profesiina pedahohika*, 7(4): 82–88. doi: <https://doi.org/10.1515/rpp-2017-0054>
5. Khliestova S.S. (2014) Vyznachennia hotovnosti maibutnikh likariv do vykonannia svoho profesiinoho oboviazku pid chas navchannia v universyteti. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*: zб. nauk. pr. [za red. V.I. Shakhova], vol. 41. Vinnytsia: Planer, pp. 278–282. (Serii: Pedahohika i psykholohiia)
6. Profesiine samovyznachennia uchnivskoi molodi v umovakh osvitnoho okruhu: monohrafiia / L.A. Hutsan, O.L. Morin, Z.V. Okhrymenko, O.M. Parkhomenko, L.I. Hrytsenok, I.I. Tkachuk; za red. O.L. Morina. Kharkiv: «Drukarnia Madryd», 220 p.
7. Chorna V., Makhniuk V., Pshuk N., Gumeniuk N., Shevchuk Yu., Khliestova S. (2021) Burnout in mental health professionals and the measures to prevent it. *Georgian Medical News*, vol. 310, no. 1, pp. 113–118.
8. WMA Declaration of Geneva. Available from: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-geneva/> (accessed 2019 May 08).
9. WMA International Code of Medical Ethics. Available from: <https://www.wma.net/policies-post/wma-international-code-of-medical-ethics/> (accessed 2019 May 08).
10. Vainola R.Kh., Khliestova S.S. (2017) Characteristics of the experimental work on the formation of university students' deontological culture in the process of socio-educational work. *Science and Education*, no. 4, pp. 63–67. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-4-11>
11. Gumeniuk N.I., Romanovska O.O., Matviichuk M.V., Korolova N.D., Chorna V.V. ta in. (2020) Otsinka aktualnosti zastosuvannia innovatsiinykh metodiv navchannia v umovakh dystantsiinoi osvity. *Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu*, T. 24, no. 2, pp. 292–296. doi: [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24\(2\)-16](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2020-24(2)-16)
12. Khliestova S.S., Klymchuk I.M., Musatova K.V. (2016) Efficiency of elucidative training on deontological subject in achievement of professional ideal of doctor. *Europejskie studia humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*, pp. 115–128.